

Feliksa Ryzienskega. Ko je dozorela, so napisali prošnjo za ustanovitev gasilskega društva in jo posredovali krajevni občini Sv. Trojica. Tam so uradni vlogi priložili društvena pravila (statut) s priporočilom takratnega župana Georga Landergotta in jo poslali na cesarsko-kraljevo okrožno glavarstvo v Mariboru. Od tam je vloga romala na cesarsko-kraljevo namestništvo v Gradec, ki je odobrilo ustanovitev društva in potrdilo prvi statut 5. novembra 1875. S tem so člani iniciativnega odbora dobili dovoljenje za sklic ustanovnega občnega zbora, ki se je zgodil 2. februarja 1876 v gostilni Georga (Jurija) Goloba. Kljub temu velja ustanovitveno leto 1875, ko je bil s strani države (avstro-ogrske monarhije) sprejet in potrjen prvi društveni statut. S to letnico so namreč novo društvo vodili v statističnem seznamu avstrijskih gasilskih zvez, kamor je spadala takratna gasilska zveza Štajerske, ustanovljena leta 1871. Njen član je postalo tudi novo trojiško gasilsko društvo. Ta razlaga je zelo korektno pojasnila pota ustanavljanja društva in nesporno potrjujejo letnico 1875 kot ustanovitveno leto zdajšnjega PGD Sv. Trojica.

Monografijo bogatijo mnoge dokumentarno prepričljive fotografije primerne formata ter faksimili nekaterih dokumentov iz časa ustanavljanja društva. Izdajatelju, uredniškemu odboru in urednici mag. Nataši Kolar lahko za pogum, trud in izdajo bogate društvene monografije od srca čestitamo. Ob častitljivem društvenem jubileju je to najlepši trajni spomenik, ki bo ostal mnogim prihajajočim generacijam za obujanje spominov na gasilske začetke v tem kraju.

Marjan Toš

IRENE ROŽMAN PIŠEK: BABICE NA RAZPOTJU ZGODOVINE: LIK TERENSKÉ BABICE OD LETA 1945 DO POZNIH ŠESTDESETIH LET

Ljubljana, Slovensko etnološko društvo, 2025, Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 58 (ur. Ana Svetel)

Leta 2004 je kot 36. zvezek zbirke Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva izšla knjiga Irene Rožman z naslovom *Peč se je podrla: kultura rojstva na slovenskem podežlju v 20. stoletju*. Po dobrih dvajsetih letih je v isti zbirki kot 58. zvezek »porojena« knjiga *Babice na razpotju zgodovine: lik terenske babice od leta 1945 do poznih šestdesetih let*.

Če so bili takrat v ospredju nosečnice, porodnice in podatki iz matičnih knjig, so tokrat v ospredju babice; ker pa je pozornost glede procesa priprave na porod in rojevanja skupna obema, je

bolj kot poudarek na glavnih akterkah razlikovalni element obeh knjig časovni okvir. V drugo je zožen na dve desetletji po drugi svetovni vojni in zdi se, da je prav to v knjigi najbolj pomembno. Gre namreč za obdobje izrazitih družbenih sprememb, ki so odločilno vplivale tudi na odnose med spoloma, pravice žensk in posledično na paradigmo porodne pomoči in kraja rojevanja.

Avtorica izhaja iz ustnih virov, kar je za etnološko raziskavo seveda pričakovano; prevlado ustnih virov utemeljuje tudi z očitnim in neizogibnim dejstvom, da so sogovornice, ki so babiško izobraževanje in nato terensko delo opravljale takoj po drugi svetovni vojni, ta hip še med nami, ostali viri pa – ti bodo na voljo tudi, ko njih (in nas) ne bo več. Izkušnje, občutke, stališča, ki jih lahko ubesedijo le povojne babice, delno pa seveda tudi sočasne porodnice, zdaj pač še lahko ujamemo.

Rožman Piškova jim je dobesedno dala glas – pomemben del besedila namreč tvorijo neposredne izjave sogovornic, vpete v kontekst, ki ga okrog njih plete raziskovalka. Toliko bolj, ker je njihove izjave ohranjala v narečju, v katerem so pripovedovale, pri čemer seveda ne gre za eno samo narečje, ampak za celo vrsto različno zvencejih glasov – »njene babice« namreč prihajajo iz različnih predelov Slovenije. Tako za izpraševalko in zapisovalko kot gotovo tudi za lektorico je to bil nedvomno poseben strokovni izziv; odbralca tak način pisanja zahteva dodatno osredotočenost, ki na koncu prinaša nekakšno zadoščenje, saj sta uvid in užitek ob branju zato bolj neposredna in večplastna.

Že od podnaslova knjige naprej izstopa zavedanje, da gre za obdobje velikih

sprememb, skoraj za nekakšen prelom med tradicionalnim in modernim, ki se na primeru nečesa tako občega, kot je rojevanje, kaže zlasti v postopnem, a vendar relativno hitrem prehodu od porodov v domačih kmečkih (in drugih) izbah do rojevanja v porodniških sobah povojnih porodnišnic. Prehod seveda ni bil oster – skoraj nikoli ni; dogajal se je po korakih, vpet je bil v najrazličnejše okoliščine, a v mnogih primerih so ga občutile tako babice, ki so svoje prve praktične primere še izvajale na terenu, na domovih porodnic, nadaljnje pa pogosto že v postavah porodnih timov v porodnišnicah, kot tudi pri porodnicah – nekatere so prve otroke rojevale doma, druge pa že v bolnišničnem okolju. Spremembe so torej tako ene kot druge izkusile na svoji koži, babice celo dvojno, saj so se seveda pogosto znašle v obeh vlogah. V tem pogledu je posebej zanimiv sicer razmeroma kratek del knjige, ki govori o tem, kako so se za druge razdajajoče babice kot porodnice in mlade mamice znašle v stiskah, v katere jih je postavljala nepredvidljiv delovnik. K porodnicam so morale, ko je to zahtevala narava stvari, skoraj kadar koli, pri čemer so se občasno soočale z okoliščinami lastnih visokih nosečnosti, kratkih porodniških dopustov, nizko stopnjo organiziranosti varstva predšolskih otrok in pomanjkanjem zanesljivih varušk. Malčki poklicnih babic namreč, za razliko od otrok večine drugih zaposlenih žensk, niso imeli ustaljenega urnika, saj so njihove mame bile tako rekoč na vpoklic.

Drug izredno zanimiv vidik, ki ga Rožman Piškova postavi čisto na začetek knjige, je vidik šolanja generacije babic, ki se je za ta poklic izobraževala

takoj po koncu druge svetovne vojne. V uvodnem poglavju spoznavamo mnoge predane pedagoge in organizatorje poveljnega babiškega izobraževanja, zlasti očetovsko-strokovni lik prof. Vita Lavriča, razloge za izbor babiškega šolanja in poklica, krajevni in socialni izvor gojenk, vsebino njihovega izobraževanja in tudi njihovo vpetost v družbeni kontekst na eni in v zakoreninjene tradicionalne prakse na drugi strani. Tako iz organiziranosti babiškega izobraževanja kot iz drugih sprememb, povezanih z rojevanjem, porodno pomočjo ter skrbjo za matere in otroke odseva iskrena socialna agenda izboljševanja razmer za vse – za otroke, za matere in za babice. Posledično pa seveda tudi za takrat mlado državo.

Prizadevanja za zniževanje števila porodnih zapletov, manj smrti porodic, manj mrtvorojenih otrok, manj smrti otrok ob porodih in boljše okoliščine zgodnjega odraščanja so skušali doseči s premišljeno organiziranostjo šolanja prvih generacij poveljnih babic, z izboljševanjem splošnih higienskih razmer in z razvijanjem javnega zdravstvenega sistema, ki naj bi bil enako dostopen vsem. V tem pogledu je res upravičeno reči – naj bi bil, saj so morale kmetice, ki niso bile zdravstveno zavarovane, vsaj sprva plačevati prispevek za porod v porodnišnici. Ta je bil za mnoge previsok, vsekakor višji od stroška obiska terenske babice, da o domačih, nešolanih babicah iz skupnosti, katerih usluga je terjala kvečjemu hleb doma pečenega belega kruha, sploh ne govorimo. Tudi ali nemara predvsem zato so ženske s podeželja dlje ohranjale tradicijo rojevanja v domačem okolju, ki ga je zdravstveni sistem poskušal preseči, a ga je po drugi strani ne

le dopuščal, ampak do neke mere tudi spoštoval.

Skozi besedilo se ves čas pojavlja poudarek pomembnosti odnosa med babico in nosečnico, nato porodnico oz. mamo, ki je nastajal v procesu postopne gradnje zaupanja. Njihov odnos tako babice kot porodnice označujejo za bistvenega in je vsaj z vidika porodic pogosto prekašal zaupnost odnosa med porodnico in zdravnikom, porodničarjem. Odnos med babico in nosečo/rojevajočo/materinsko žensko je bil namreč dolgotrajnejši, zaupnejši, bolj praktičen. Pogosto je bil utemeljen tudi na dejstvu, da sta bili istega spola in sta neredko delili prvoosebno izkušnjo nosečnosti in rojevanja. Ob branju o babicah, ki so etnologinji pripovedovale, kako so se ženskam približale, kako so začenjale pogovore, kako so skušale najti taktike, da bi nosečnice prepričale v prednosti sodobnejših metod in rojevanja v porodnišnicah, ter opisovanju njihovih terenske poti širom po podežlju, od grap do hribovitih predelov, od dneva do noči, od vročega poletja do zasneženih zim, od krajev ob prometnih poteh do zaselkov ali samotnih kmetij brez vsakršnih cestnih povezav, se ni mogoče izogniti misli, da so babice pravzaprav na nek način – etnologinje. Uvid so imele v bivalno, oblačilno in prehrambno kulturo, šege in navede ob rojstvu; poznale so intimni svet žensk in njihovih družin; poznale so najrazličnejše pojave od alkoholizma, nasilja in predsodkov do ljubeče navezanosti in medsebojne pomoči družinskih članov in širše skupnosti. Poznale so terene in načine, kako v sogovornicah vzbuditi zaupanje – točno to je tudi pomemben del nujnih veščin, ki jih ob terenskem delu potrebujemo etnologi-

nje in etnologi. Nedvomno jih odlično obvladuje tudi Irene Rožman Pišek, ki se je k nekaterim babicam po letih in desetletjih vračala znova, nekatere pa je ob nastajanju nove knjige navedla prvič. Njena senzibilnost veje iz komentarjev, premislekov, dvomov, refleksij in iz dejstva, da ob neposrednih zapisih s terena vodi tudi terenski dnevnik, v katerem beleži tisto, kar ni bilo izraženo z besedami, a je bilo vsaj enako, če ne še bolj, povedno.

Knjiga *Babice na razpotju zgodovine* ob uvodnih besedah prinaša poglavja o šolanju in zaposlitvi – tudi o dekretih, s katerimi so bile šolane babice razporejene po deloviščih po Sloveniji, o predporodnih patronažnih obiskih in prvih posvetovalnicah – torej o času gradnje zaupanja, o pripravah na porod – tudi o tem, kako so nekatere nosečnice do zadnjega delale, nato pa legle in rodile, o poporodnih patronažnih srečanjih ter o prehrani in negi dojenčkov – tudi o spodbujanju k dojenju. Posebej stojijo poglavja o ključnih temah – *Porod v porodnišnicah ali doma*, *Podpora babic za porod v porodnišnici* in *Mnenja o porodu doma*. Zanimiv detalj je ugotovitev, da pojava večjega števila osebnih avtomobilov in zviševanje deleža porodov v porodnišnicah pravzaprav sovpadata. Kot nekakšen dodatek in hkrati »nerazkosan« del terenskih pogovorov knjigo zaključujeta poglavji *Pripovedi in pripovedovanje* in *Izbrane pripovedi*. Tudi tu so izjave babic zapisane v narečjih, a tokrat tekoče – na način, kot so bile pripovedovane in zgolj s končnimi komentarji in pojasnili etnologinje.

V raziskavi o babicah in babištvo mrgoli tematik, ki bi lahko vsaka zase odprla nove etnološke raziskave, tudi nove vidike in raziskovalne pristope;

skoraj nemogoče je izpostaviti vse, a za k branju vabeč vpogled vendarle nekaj. Izstopajo močna pozitivna poklicna samopodoba babic – nekakšno zavedanje o pomenu njihovega dela in tudi njihove izobrazbe za izboljšanje možnosti preživetja porodnic in otrok, smela organizacija povojnega babiškega izobraževanja, ki je na eni strani upoštevalo dejanske okoliščine na terenu, na drugi pa je jasno zasledovalo cilj – porodnice v čim večjem številu pripeljati v porodnišnice.

Skozi babištvo in rojevanje se zelo nazorno izrišejo težke, zapletene, včasih kaotične, drugič s tradicijo prežete okoliščine življenja v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni, zlasti v podeželskem okolju. Odpre se vprašanje vpetosti procesa rojevanja v skupnost in njegov prenos v varnejše, a – dobessedno in metaforično – bolj sterilno okolje zdravstvenega sistema. Izriše se lik babice, ki ga avtorica nakazuje že v podnaslovu knjige – empatične, iznajdljive, predane in razumevajoče in, ne nazadnje, spominov polne osebe ženskega spola: med sogovorniki in omenjeno generacijo gojenk namreč ni moških. So pa seveda omenjeni na drugi strani – kot očetje, ki so kdaj nerazumevajoči, nepotrpežljivi, kruti in celo nasilni, drugič ljubeči, skrbni, spodbujajoči in prisotni – včasih tudi ob rodni postelji. Vzpostavi se nasprotje med izrazito skromnimi življenjskimi razmerami, utemeljenimi z revščino, komunalno nerazvitostjo, nerazsvetljenostjo, alkoholizmom in nasiljem na eni strani in pomembno podporno vlogo ožje in širše družine ter skupnosti na drugi. Izriše se premišljenost in dobronamernost povojnih zdravstvenih ukrepov in razvijajočih se siste-

mov, ki gredo v take podrobnosti, da v karton darilne škatle, v katero zložijo osnovne potrebščine poporodnega obdobja, celo zarišejo črte za pregibe, po katerih je mogoče (kot pri kakem Ikeinem artiklu) sestaviti prvo posteljico, če novorojenček morda nima druge – čiste, tople, svoje.

Pretresejo pričevanja o otroku, ki ga po porodu niso imeli v kaj zaviti, zato so ga potisnili v rokav očetovega suknjiča; nasmeh pa prikličejo podobe malega sorojenca, ki babici pridrži petrolejko, da vidi porajati njegovega bratca ali sestrico. Osupnejo podrobnosti hudih porodnih zapletov – tisti, ki se končajo s smrtjo matere ali otroka, navdajo s sočutjem, one s srečnim izidom z olajšanjem. V zavest se vtisne porodniška doktrina, da se ob izrazitem tveganju za življenje obeh, matere in otroka, prednost usmeri v preživetje matere. Čeprav se zdi, da gre za dilemo tipa *Sofijine odločitve*, je pragmatična ost jasna – ob otroku, ki se poraja in morda ne bo preživel, je nekje blizu zelo verjetno še cela vrsta malčkov, katerih nadaljnje življenje je močno odvisno od materinega preživetja.

Če se znanstvena besedila v čem res pomembno razlikujejo od poljudnejših besedil o otroštvu, spolnosti in rojevanju »naših babic«, je ob obvladovanju znanstvenega aparata to gotovo njihova senzibilnost za raznolikost. V besedilih Irene Rožman Pišek lahko dojamemo ves razpon široke palete načinov rojevanja in babiške pomoči v letih po koncu vojne, medtem ko druga podobna besedila ob obilici nadrobno opisanih primerov pogosto padejo v past, da pretirano potencirajo grozljivo, robno, izjemno in zanemarijo vse ostalo ter s tem pogosto prispevajo k zelo razširje-

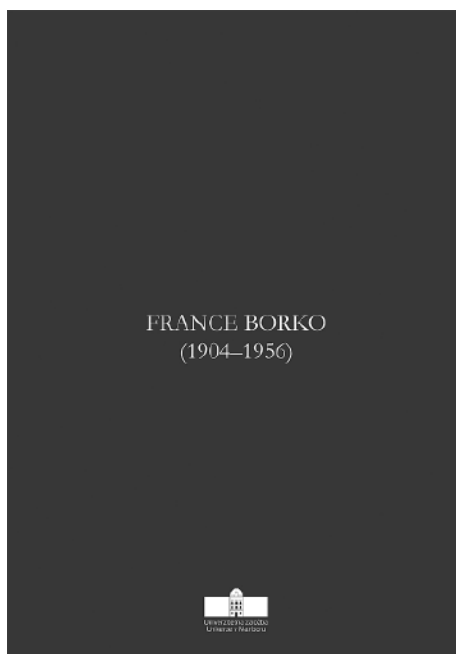
nim, a popačenim podobam fenomenov iz preteklosti.

Po branju *Babic na razpotju zgodovine* in *Peč se je podrla* si bralec – strokovnjak ali laik, no, vsaj jaz – lahko zaželi le še podobno znanstveno zasnovano in poglobljeno spoznavanje izkušenj rojevanja v 20. stoletju v urbanem okolju. Tudi te gotovo niso enoplastne.

Jerneja Ferlež

FRANC BORKO (1904–1956)

Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, december 2024, 62 str.

Konec minulega leta je izšla knjižica z naslovom *France Borko (1904–1956)* avtorja prim. prof. dr. Gabrijela (Elka) Borka iz Maribora. Izdala jo je Univer-